

1

2

3

4

Speuren naar Doperse Sporen

een beschrijving van 2 stadswandelingen, samengesteld n.a.v. het
200-jarig bestaan van de verenigde Doopsgezinde Gemeente van Alkmaar in 2008
Ringdienst Noord-Holland Noord op zondag 10 oktober 2010
(de nummers op het kaartje verwijzen naar wandeling oost –
de onderstreepte nummers naar wandeling west)

SPUREN NAAR DOPERSE SPOREN I (BINNENSTAD OOST)

Ter gelegenheid van het feit, dat 200 jaar geleden twee groepen doopsgezinden (de 'Waterlanders' van de Doopsgezinde Kerk aan de Koningsweg en de 'Friezen' van de Doopsgezinde Kerk op het binnenterrein achter Ridderstraat 20) zich verenigden tot één doopsgezinde gemeente, zijn twee wandelroutes samengesteld langs straten en grachten waar doopsgezinden van verschillende signatuur woonden, werkten en samenkwamen. Bij enkele panden wordt iets verteld over de vroegere (doopsgezinde) bewoners. Op de route door de 'binnenstad oost' liggen verschillende bekende monumenten, waaronder de Accijnstoren, de Kapelkerk en diverse (voormalige) schuilkerken. Ook daarover wordt enige informatie gegeven (indien mogelijk met vermelding van aspecten van de Alkmaarse doperse historie). De route begint bij de Doopsgezinde Kerk aan de Koningsweg 12 en eindigt op het Waagplein. In totaal zijn er 30 genummerde 'informatiepunten'.

Carla Rogge, oktober 2008

1. **Koningsweg 12: Doopsgezinde Kerk** (kerk 1617, voorgevel 1853/1854, ontwerp C.W. Bruinvis; voorplein met spitsovaal tuinperk 1856, ontwerp C.W. Bruinvis; Mennozaal 1960, ontwerp Dirk Saal. **Cornelis Willem Bruinvis** (1829-1922): één van de beroemdste leden van de doopsgezinde gemeente. Had een opleiding bouwkundig tekenen, werd daarna o.a. apotheker (zoals zijn vader), redacteur en tenslotte Alkmaars eerste gemeentearchivaris en directeur Stedelijk Museum Alkmaar. Bekend vanwege zijn grote historische kennis.

Bij het verlaten van het kerk-voorplein: linksaf.

2. **Koningsweg 10: Kosterwoning** uit 1856, ontwerp C.W. Bruinvis, zie verder onder 1.

3. **Koningsweg 6/8:** woonhuis, gebouwd als eenlaagshuis eind 16de eeuw, verhoogd 17de eeuw, gesplitst in beneden-en bovenwoning 1871; voormalig eigendom doopsgezinde kerk.

4. **Koningsweg 4 en 2/** hoek Gedempte Nieuwesloot: twee (v.m.) woonhuizen uit 1878, ontwerp stadsarchitect F.W. du Croix in opdracht van de doopsgezinde gemeente, ter plaatse van een vroegere steenwerf; op nr. 4 woonde de **doopsgezinde predikant ds. P.J. Glas** (1898-1910), die in 1908 in de Doopsgezinde Kerk gebrandschilderde glas-in-loodramen met Bijbelcitaties liet aanbrengen.

Steek de Gedempte Nieuwesloot over en loop verder door de Koningstraat en de Peperstraat. Aan het einde van de Peperstraat de brug over en rechtsaf, de Voordam op.

5. **Voordam 11-12:** twee panden met 19de -eeuwse lijstgevels.

Voorheen was hier het kantoor van het Noordhollands Dagblad / **Alkmaarsche Courant**, De doopsgezinde C.W. Bruinvis (zie onder 1 en 2) was jarenlang als redacteur aan deze krant verbonden.

Loop de Voordam af en ga linksaf, de Zijdam op; bij de 2de zijstraat linksaf, de Kooltuin op.

6. Kooltuin 22: Woonhuis met 19de eeuwse lijstgevel. Hier woonde **Cornelis Jansz. Boomkamp** (overl. 1739), **doopsgezind huisschilder en tekenaar** (leerling van de Amsterdamse doopsgezinde tekenaar Cornelis Pronk, zie onder 13). Sinds 1699 **voorganger** bij de **Friese doopsgezinden** a/d Ridderstraat, vader van Gijsbert Boomkamp van het Luttik Oudorp, zie onder 8.

Loop weer terug, naar het Luttik Oudorp, ga de houten ophaalbrug over en sta stil bij het begin van de Appelsteeg.

7. Hoekhuis Appelsteeg 2: Huis met de kogel, 16de-eeuws houten huis met houten puntgevel met overkragingen. In de gevel een kogel die herinnert aan de 80-jarige oorlog, toen Alkmaar in 1573 belegerd werd door de Spanjaarden.

Linksaf, langs de zuidzijde van het Luttik Oudorp.

8. Luttik Oudorp 93: woonhuis met 19de-eeuwse lijstgevel. Hier woonde **Gijsbert Boomkamp** (overleden 1755), een **doopsgezinde** kaarsenmaker en azijnmaker en tevens **een van de belangrijkste Alkmaarse geschiedschrijvers** ('Alkmaar en deszelfs geschiedenissen', 1747), zoon van Cornelis Boomkamp van de Kooltuin, zie onder 6.

Doorlopen tot volgende brug en rechtsaf, de Sint Annastraat in. Dan bij eerste kruising rechtsaf, het Froidsen in.

9. **Froidsen 35-39**: twee klokgevels, waartussen een houten poort die toegang geeft tot de steeg die leidt naar de **Remonstrantse Kerk**, een voormalige schuilkerk uit 1659, gebouwd op de plaats van een voormalige gorterie. De poort heeft eenvoudige Dorische pilasters en wordt bekroond door een ijzeren opzetstuk in Lodewijk XIV-stijl, waarin de letters RK (Rem. Kerk) en het jaartal 1728. Met de Remonstranten onderhouden de doopsgezinden al heel lang contacten. Tijdens de grote kerkverbouwing van 1876, gingen ze hier ter kerke.

Doorlopen tot de volgende kruising, daar linksaf, de Nieuwstraat in.

10. Rechts staat, achter de rooilijn, de r.k. St. Laurentiuskerk, een neogotisch kerkgebouw, gebouwd in 1859-1861 naar ontwerp van Pierre Cuypers. Eerder stond hier de kleine r.k. schuilkerk van St. Matthias.

Doorlopen tot de hoek, dan linksaf, het Verdronkenoord (noordzijde) op.

11. Op de oostelijke hoek van Nieuwstraat en Verdronkenoord stond het woonhuis met bedrijfsruimte van de orgel- en klavecimbelbouwer J.C. **Deytenbach**, die in 1819 het orgelfront in neoclassicistische stijl bouwde voor de Doopsgezinde Kerk aan de Koningsweg. (nr. 52/54)

12. Tussen **Verdronkenoord 6 en 4** is een 17de-eeuwse **bakstenen poortje**. In de sluitsteen staat: **Wormbakkersteeg**. Aan de steeg die achter het poortje loopt (ook wel Kromelleboogsteeg genoemd), lag in de 17de eeuw een kleine **schuilkerk van de Vlaamse doopsgezinden**.

13. De panden **Verdronkenoord 2 en 4** vormen samen met het hoekpand **Bierkade 24** het oude **Schippersgildehuis**. De gevelsteen met de man in de omgekeerde bijenkorf beeldt 'de zoete inval' uit en vormt een verwijzing naar de horecafunctie die vanouds hier was ondergebracht. Bootreizigers uit Amsterdam kwamen hier aan. Eén van hen was de beroemde **Amsterdamse topografische tekenaar Cornelis Pronk** (1691-1759), lid van de doopsgezinde gemeente der Oude Friezen. Hij heeft in Alkmaar de Grote Kerk en de Lutherse Kerk getekend, maar van de Alkmaarse doopsgezinde kerken zijn helaas geen tekeningen van hem bekend.

14. Aan de overkant van de Bierkade ligt de **Accijnstoren** (1622), één van Alkmaars bekendste monumenten, gebouwd in Hollandse Renaissance stijl. Nu kantoor van de havenmeester.

Rechtsaf, de brug over en meteen weer naar rechts, het Verdronkenoord (zuidzijde) op.

15. Verdrunkenenoord 37: een laat 16de-eeuws huis met trapgevel, waarin het Huismuseum 'Huis met de kogel door de kerk' is gevestigd (open op afspraak). Hier woonde rond 1600 **Aris Volkertsz.**, aanvankelijk scheepsbouwer, vanaf 1608 vrijzinnig predikant te Oudorp (in de kerk die nu de naam 'de Terp' draagt). In de voorgevel een moderne gevelsteen met de tekst 'De Liefde is mijn naam' (1 Joh.4:7-8) en een houten binnenvaartschip (gemaakt in 2003 door beeldhouwer Hans't Mannetje uit Zutphen). Het bootje is een toespeling op het eerste beroep van Aris Volkertsz.: scheepsbouwer. 'De Liefde is mijn naam' verwijst naar dezelfde passage over de liefde als waaraan het bijbelcitaat 'God is liefde' (op één van de glas-in-loodramen uit 1908 in de Doopsgezinde Kerk aan de Koningsweg) is ontleend.

Doorlopen tot Zoutstraat en dan linksaf; bij de Laat: oversteken en rechtsaf, de Laat op.

16. Laat 19 (17de -eeuwse trapgevel) en **Laat 21** (20ste -eeuwse voorgevel): twee, smalle kleine (v.m.) woonhuizen, die jarenlang in bezit waren van de **doopsgezinde gemeente**.

Teruglopen naar de kruising Laat/Zoutstraat. Ga rechtsaf, de Keetgracht op.

17. Keetgracht 1: v.m. Stadstimmerwerf, gebouwd ca. 1600. De gevel gemoderniseerd en verhoogd in 1726 in Lodewijk XIV stijl. Op de linkerhoek bevond zich vroeger de woning van het hoofd van de timmerwerf. Eind 19de eeuw was dat stadsarchitect **F.W. du Croix**. Hij ontwierp de **interieurverbouwing van de Doopsgezinde Kerk** aan de Koningsweg in 1876, maar ook de (v.m.) woonhuizen Koningsweg 2 en 4 (1878, zie onder 4) en 14 (1871).

Loop door tot de Oudegracht, ga over de houten ophaalbrug, en dan rechtsaf, de Oudegracht (zuidzijde) op.

18. Oudegracht 43-93, Wildemanshof, gesticht door Gerrit Wildeman in 1714. Ruim hofcomplex, bestemd voor bejaarde vrouwen van diverse geloofsrichtingen, waaronder die van de **Friese en Waterlandse doopsgezinden**.

Loop verder langs de Oudegracht, tot aan de Baangracht.

19. Oudegracht 177: woonhuis met lijstgevel. Hier woonde de bekende **doopsgezinde predikant Jan Cornelisz. de Bleyker**, voorganger bij zowel de Friese als de Waterlandse doopsgezinden (1747-1783) en beroemd om zijn fijne knipkunst en zijn schrijven in heel kleine letters. Zijn portret, gemaakt door de Alkmaarse schilder J.P. Horstok, hangt in de kerkeraadkamer aan de Koningsweg. Zijn kleinzoon, de doopsgezinde bezemmaker Jacob Jacobsz. de Bleyker sr, zal later wonen aan de Hekelstraat (zie 29).

De Oudegracht was een geliefde woonplek bij predikanten, zowel voor hervormden, als doopsgezinden. Ook op Oudegracht 241 (ds. Daniel IJsenbeek, 1809-1855), 285-289 (ds. Jacobus David Vissering, 1798-1809) en 297 (ds. Hermanus de Boer, 1863-1897) woonden doopsgezinde predikanten.

20. Oudegracht 187/ hoek Baangracht: Lutherse Kerk. Gebouwd in 1692 op de plaats van een houten schuurkerk. Voormalige schuilkerk met eenvoudige bakstenen gevels waarin grote gotiserende spitsboogvensters met vorktracering. Hetzelfde model vensters is ook te vinden in de west-, noord- en oostgevel van de Doopsgezinde Kerk aan de Koningsweg.

Kijk vanaf de oostzijde van de Baangracht naar de westzijde.

21. Baangracht 2: v.m. r.k. Banenkerk (Dominicaner schuilkerk). In 1757-1759 herbouwd op de plaats van een schuilkerk uit ca. 1645 en in gebruik tot ca.1865. Daarna diverse andere bestemmingen, o.a. broodfabriek en dansschool. Sterk vernieuwd, voorgevel wit gepleisterd.

Ga rechtsaf, de brug over de Oudegracht over. Loop verder door de Hofstraat.

22. **Hofstraat 15, Synagoge**. De synagoge werd in de 19de eeuw gevestigd in een voormalig woonhuis en kreeg toen zijn sobere lijstgevel in neoclassicistische stijl. Hier woonde rond 1600 de **doopsgezinde Cornelis Drebbel**, geleerde, uitvinder en tekenaar. O.a. bekend vanwege de eerste vogelvluchtkaart van de Alkmaar uit 1597.

Loop verder door de Hofstraat, tot aan de kruising, dan rechtsaf, de Laaf op. Bij de volgende hoek linksaf, de Kapelsteeg in.

23. **Kapelsteeg 3/hoek Laaf: Kapelkerk**, een laatgotisch kerkgebouw, gebouwd voor de r.k. eredienst ca. 1510-ca.1540. Sinds 1572 in gebruik voor de protestantse (hervormde) eredienst. Net als de Grote Kerk diende ook deze kerk tot 1830 als algemene begraafplaats. Vele **doopsgezinden** uit het oostelijk deel van de binnenstad vonden hier hun laatste rustplaats. O.a. **Jan Jansz. Kaeskoper**, eerst voorganger bij de Vlaamse doopsgezinden (1654-1674), daarna bij de Waterlandse (1674-1699).

24. **Kapelsteeg 4/hoek Laaf**, tegenover de Kapelkerk, **huis 'het Landwijn'** (afgebeeld op de gevelsteen). De bakstenen trapgevel in late Hollandse Renaissance stijl, stamt uit 1663, de pui is begin 19de eeuw gemoderniseerd in neoclassicistische stijl. Hier woonde de koster van de Kapelkerk.

Loop de Kapelsteeg uit en ga dan rechtsaf, het Verdronkenoord op.

25. **Verdronkenoord 119/hoek kapelsteeg: huis 't Witte Ossenhoofd'** (afgebeeld op de gevelsteen). De bakstenen trapgevel dateert uit 1639, de cafépui is van later tijd. In de 18de eeuw woonden hier **doopsgezinden**, o.a. de Friese doopsgezinde **lakenkoopman Jan Jansz. de Wit**, wiens zus getrouwd was met de eveneens Friese doopsgezinde Gijsbert Boomkamp van het Luttk Oudorp 93 (zie onder 8).

Loop nog een klein stukje door langs het Verdronkenoord.

26. **Kapelkerk** (dwarsbeuk) en **Kapelkerkpleintje**. Zowel de dwarsbeuk als het pleintje stammen uit 1707. Het pleintje ontstond door de afbraak van twee huizen. Aanvankelijk werd het afgesloten door een hoog hekwerk met monumentale bakstenen pijlers (één ervan is terug te vinden in de Lombardsteeg, bij de bioscoop de Harmonie).

27. Links van het pleintje staan een paar 20ste-eeuwse huizen. Direct naast het pleintje stond vroeger het huis lakenkoopman **Claas Hendriksz. Botter** en **Guurtje de Volder**. Toen er in 1760 een grote brand woedde in de Kapelkerk, bleef dat huis gespaard. Uit dankbaarheid daarvoor schonk Guurtje de kerk toen een fraaie, zeer rijk versierde nieuwe preekstoel. Guurtje de Volder en Claas Botter waren een **'gemengd echtpaar'** waar het de kerkelijke achtergrond betrof. Hij was **doopsgezind**. Zijn vader, **Hendrik Botter**, was diaken geweest van de Waterlandse doopsgezinden aan de Koningsweg. Zij was hervormd, maar opgegroeid in een 'gemengd' gezin: haar vader, **Jan de Volder**, kruidenier aan het Luttk Oudorp, was **doopsgezind**, haar moeder Aafje van der Mieden, hervormd.

Loop terug naar de Kapelsteeg en ga rechtsaf, de brede brug over. Dit is één van de twee brede bruggen in het hart van de binnenstad, die dienden tot marktplaats.

28. Links is **de Vismarkt** te zien, ontstaan in de 16de eeuw en gemoderniseerd in de 19de eeuw (met gietijzeren kolommen in plaats van houten).

Ga rechtdoor, de Hekelstraat in, één van Alkmaars oudste winkelstraten.

29. **Hekelstraat 17** (oostzijde): woonwinkelhuis met klokgevel. Hier groeide aan het begin van de 19de eeuw **Jacob Jacobsz. de Bleyker** op, die later een **doopsgezinde huisschilder en tekenaar** zou worden. Hij maakte als enige een **interieurtekening van de Doopsgezinde Kerk** aan de Koningsweg die een indruk geeft van hoe de kerk er voor de verbouwing van 1876 uitzag. Zijn vader, Jacob Jacobsz. de Bleyker sr, was een doopsgezinde bezemmaker. Zijn opa, Jacob Jansz. de Bleyker was predikant in de Doopsgezinde Kerk van Broek op Langendijk, zijn overgrootvader was de bekende Alkmaarse doopsgezinde voorganger Jan Cornelisz. de Bleyker van Oudegracht 177 (zie 19).

Aan het eind van de straat linksaf, het Fnidsen op, en via de Mient naar het Waagplein.

30. Het **waaggebouw** ontstond in 1582 door verbouwing van de gotische Heilige Geestkapel. Het koor werd ingekort en een nieuwe voorgevel in Hollandse Renaissance stijl gebouwd (vernieuwd in 1884 door stadsarchitect W.F. du Croix). De toren toegevoegd in 1597-1599 door Pieter Cornelisz. Kunst. Het carillon is van Melchior de Haze uit 1687-1688, de wijzerplaten stammen uit 1712. Eén van de beroemdste monumenten van de stad, eeuwen- lang centrum van de kaashandel. Ook **doopsgezinden** namen daaraan deel, zie bijv. de achternaam van Jan Jansz **Kaeskoper**, in de 17de eeuw eerst voorganger bij de Vlaamse doopsgezinden, daarna bij de Waterlandse.

Einde Wandeling